

**ELM N HAMI ÜÇÜN
ANLA ILAN D L**

ALBERT EYN TEYN

I Aparan-Araz Gündüz

Turuz-Tebriz-2012

Baş verən olayların doğurduğu qıcıqları, –him-cimlər, səslər, habelə buna oxşar olan başqa araclarla(vasitələrlə) duyurmağa çalışmaq, dilin yaranması yolunda ilk addım olmuşdur. Çox ola bilsin də, bu sayaqı, saya yollarla biri-biriylə imsil

Dilin bu dönəmində, təklikdə götürülmüş bir söz, bəlli bir durumu anlatmır, sözlər öz aralarında birləşərək, ayrı -ayrı, çoxsaylı durumları anlatmağa başlayır. Bununla da dil, yalnız hansısa ilk baxışdan duyulan durumları anlatmaqla bağlı olan asılılıqdan qurtulur, özünün ayrıca çevrəsini yaradaraq, onun içində, öz aralarında qırılmaz ilişkiləri olan sözlərdən qurulan, özgür bir gerçəkliyə çevrilir.

Gəlişməsinin bu yüksək dönəmində, üstüörtülü(abstrakt) anlayışlar üstünlük qazanandan sonra, dil artıq insanın düşünmək bacarığını doğuran tək bir araca çevrilir. Ancaq elə buradan da, dilin yanlışlara, yalanlara uyması qorxusu yaranır. İndən belə, baş verən olayları haracan düzgün duyura bilməsi, dilin başlıca dəyər ölçüsünə çevrilir.

Dil ilə düşüncənin belə sıx ilişkiləri nə ilə bağlıdır? Doğrudanmı, dildən yararlanmadan düşünmək olmaz?—tutalım, hansısa, sözlərə çevrilməyən anlayışların, onların birləşmələrinin yardımı ilə düşünmək olmazmı? Bütün aydınlığı ilə qavradığımız hansısa anlayışları, sözə çevirmək üçün, əlləşib-vuruşaraq baş sındırmaq, haçansa, bizim hamımızın başına gəlməyibmi? İnsanlar biri-birini anlamaq üçün, dildən başqa bir arac tapa bilsəydilər, onda düşüncə də dildən asılı olmazdı. Ancaq dediyimiz bu, başqa sayacağı yaranacaq düşüncə, çox ola bilsin, insan anlağını olduqca dar bir çevrəyə qapamış olardı. Deməli, insanın anlaqca yüksəlişi də, onun gerçəkliyi qavramaq üçün yararlandığı anlayışların biçimlənməsi, biri-biri ilə birləşərək bütövləşməsi də, dildən çox asılıdır. Elə isə, bir dildə danışmaq, elə bir sayaq düşünmək anlamına gəlir. Bu baxımdan da, düşüncə ilə dilin biri-biri ilə çox sıx bağlılığı vardır.

Elmin dili, danışmağa alışdığımız dildən nə ilə seçilir? Elmin yararlandığı dilin hamı üçün anlaşılın olması nə deməkdir? Elm, özünün yaratdığı anlayışların olduqca aydın, bitkin görünməsinə, onların arasında qarşılıqlı ilişkilərin olmasına, eləcə də, bu anlayışların duyurmaq istədikləri gerçəkliklərə bütövlən

uyğun gəlməsinə çalışır. Bu dediklərimizi aydınlaşdırmaq üçün, Evklid həndəsəsi ilə Cəbrin yararlandıqları elmi dilə, örnək olaraq, baxa bilərik. Burada ilk öncə, az sayda: ədəd, nöqtə, düz xətt kimi, asılı olmayan anlayışlarla simvollar ortaya qoyulur, bununla yanaşı, bu anlayışların biri-biri ilə necə birləşə bilməsi üçün özül(təməl) prinsiplər də göstərilir. Yaradılmış bu özülün üstündə isə, ardıcıl olaraq doğruldulan, yeni teoremlərlə, anlayışlar qurulmağa başlayır. Ən başlıcası, burada, anlayışlarla teoremlər arasındakı bağlılıq da, bunların ikisinin də duyurmaq istədikləri gerçəkliyə uyğunluğu da, yetərincə inandırıcı olan sanamalarla, ölçmələrlə sınıanaraq, yoxlanıla bilər.

Elmin dilinin milli dillərdən üstün olması isə, bu dili, sürəkli olaraq, bütün

Mənim düşüncəmə görə, indi yaşadığımız yüzillik, ortalıqda olan problemlərin üzə çıxarılaraq, aradan qaldırılması üçün ən yaxşı aracların tapılması yönündəki çalışmalırına görə, özündən qabaqkı yüzillikləri çox-çox üstələyir. Biz, bütün insanlığın qorxusuz, özgür yaşamasını, yaxşı ömür sürməsinə ürəkdən istəyiriksə, onun bu uğura çata bilməsi üçün gərəkən aracları da axtarıb tapmalıyıq. Bu yöndəki axtarırları, insanların arasındakı çox kiçik bir kəsimin aparmasına baxmayaraq, onların çalışmalarının necə gərəkli olduğunu, gələcək özü göstərəcəkdir.

1942-Ci il

Rus Dilində Araz Gündüz Çevirib.

Qaynaq: . C . . IV. ,
1967 . (rus dilində) 245-247-ci s hif 1 r.